

mellett, vagy azzal szemben. Éppen ezekről az évekről nélkülük nem lehet lényegi képet adni.

Kidolgozott jellemekek híján szükségképpen nincsenek változó, alakuló tudatvilágok, egyéniségük sem. Gyarakai László is egyforma módon, kissé gépiesen-érzékletlenül teszi dolgát újságíró korában, téglagyári munkásként, megveszerte híres futballkapusi ténykedése, majd festősködése idején, később járási tanácselnöki funkcióban s végül erről való lemondásakor. Pedig az adott ellentmondásos időszak differenciált írói megjelenítése fejlődő jellemekek nélkül nehezen képzelhető el.

A cselekményesség túlzott uralma következtében a regény kompozíciója is meglehetősen laza, sok fölösleges részletet, kitérőt tartalmazó. Ezen a szerkezeti alapon a Cseres által itt alkalmazott belső műfajváltások (naplórészletek, levelek, káderjellemzések, sajtószemelvények, tehát bizonyos dokumentatív jellegű anyagok montázszerű összevágása és váltogatása az elbeszélő részekkel) még tovább gyengítik az összefogottságot, jóllehet önmagukban nagyon sok lehetőséget tartogató írói eszközök, és szilárd középpont, szervező erő megléte esetén ellenkező funkciót is betölthetnének.

A lényeges hibák mellett ugyanakkor jó néhány erénye, előremutató, sőt minden bizonnyal ösztönző hatást kiváltó vonása is van Cseres regényének. Dicsérendő már maga a vállalkozás nagysága és bátorsága, a nagyhorderejű társadalmi problematika írói feldolgozásának tette. Több kiválóan sikerült részlete, fejezete van a műnek (mindenekelőtt a már említettek: Fröhlich dr. feljegyzései és a téglagyári „táncolás”, de ki is egészíthetjük még a sort pl. a regény elején levő fogdabeli jelenettel, az alkotmány ünnepi borszerzés és mulatozás eseményeivel). Ezekben Cseres felejthetetlen helyzeteket és sorsokat, elmélyült mondandót ad. S ha az extenzív ábrázolásmód alkalmazása nem is eredményezett átütő sikert, művének pozitívumai feltétlenül bizonyítják, hogy erre is törekedni kell, s hogy a személyi kultusz időszakának ábrázolásában az eddiginél magasabb szintre való emelkedéshez ez is nélkülözhetetlen.

A paradox az, hogy ezt a magasabb nivót potenciálisan már ez a regény is tartalmazza. Cseres írói valóságanyagának és élményvilágának itt megmutatókozó rendkívüli gazdagsága máris sokkal többet ígér, mint ami most megvalósult. Nem alaptalan hát bizakodni abban, hogy egy későbbi műben a lehetőségből valóság is lesz. (*Magvető Könyvkiadó 1970.*)

VÖRÖS LÁSZLÓ

MÁNDY IVÁN: ELŐADÓK, TÁRSSZERZŐK

A Magyar Irodalmi Lexikon nem mulasztja el megemlíteni Mándy Iván gazdag hangjátékszerzői munkásságát, amit — bármilyen szándékkal is íródott — aligha lehet most már másnak, mint akasztófahumornak elkönnyvelni az író *Előadók, társ-szerzők* című novellás kötete után. Hiszen abból kiderül, hogy maga Mándy is együtt izzadta a népszerűsítő ismertetésekkel és az aktualizált, vonalásított regényes rádió-életrajzokat hőseivel, a tutyimutyi Nöllerrel, a félcédulás Turcsányival, a tétova Zsámbokyval és a külön, szenvedélyesen házasság Fabulyával, ki tudja, talán olykor egy-egy zsírosan lihegő, nyüzsögve kereskedő Bácsalmási kegyes megbízásából és neve alatt. És együtt járta Kürti Bélával meg az eltűnt Biller Sándorral az üzemeket és az iparitanuló-otthonokat, hogy egy-egy ötveneséért előadjon akármiről, csak éppen az elmaradt kenyérjegyről nem az éhes munkásoknak, arról mégsem. „Mit tehettem volna... Egy ember, könyvvel a hóna alatt...”

Persze mi sem lenne könnyebb, mint hibáztatni Mándyt, fejére olvasni pesszimizmusát, szituációi kiúttalanságát, jobbára egyivású figurái sajátos, már-már egy-

hangú rímelését. Valami azonban lehetetlenné és igazságtalanná tenné az efféle sommás bírálatot, valami, ami ezt a bűnlajstromot még a kötet kevésbé sikerült darabjaiban is erénnyé varázsolja Mándy különös művészete. Az a gyakran elemzett és még a legszigorúbb Mándy-kritikusok által is elismert ritka bravúr, amivel az író oly hitelesen teszi írásai vezérmotívumává egy-egy helyzet fonák zárttságát, egy-egy figura sajátos jellemének vibrálását, a bizonytalanságot vagy a szorongást, az olvasóba csempészve egy milligrammnyit belőle, hogy az talán még a mű konkrét tartalmának elfeledtével is benne lappangjon, mint a rég behegedt védőoltások immunizáló anyaga.

Az *Előadók, társszerzők* legjobb novelláiban pedig még fokozza is a hatást az, hogy alakjai semmiképpen sem lehetnek optimisták, nemigen érezhetnek egyebet, mint kiúttalanságot, szorongást, ami azonban nem teszi őket rokonszenvesebbé vagy jobbbá. Életerzésük lehangoló kilátástalansága abból az éppen csak érzékeltetett, de a kötet minden darabjának sötét alaptónusát megadó körülményből fakad jogosan, ami tulajdonképpen egész önkíarúsító értelmiségi páriálétiük legfőbb kényszerítő oka, ami több-kevesebb tehetségük és felszínesebb-komolyabb filoszambiójuk fűtötte egyéniségüket tehetetlen eszközzé degradálja, ami eszközlét — és ebben rejlik Mándy könyvének megrendítő vallomásereje — éppen csak szánalomra méltó. Éppen csak szánalomra méltó, mert Mándy egy pillanatra sem törekszik nemhogy erénnyé avatni, de akár csak mentegezni is esendő hősei oly ismerős lenyűgözött tehetetlenségét.

Mándy nem avat szentté, nem magyarázgat, de nem is ítélkezik látványosan, nem is tesz „szívet szaggató” vallomást. Kötete legjobb írásai éppen azáltal válnak megindító gyónássá, hogy semmit el nem túlozva, de el sem hallgatva semmit, lopja olvasójába a bizonytalanság, a szorongás kínzó érzését, olyan bizonytalanságot és szorongást, amely elesett és tehetetlen elviselőit éppen olyan jogosan, amilyen jogos tulajdonképpen elesett szorongásuk, megalázza.

A kötet azonban nem olyan egységes, mint ahogy az elmondottak alapján tűnhet. Mintha olykor egy-egy figura jellemének útvesztőjébe tévedne a különben jól útjára indított alapmotívum, olyannyira, hogy végül már csak egy fanyar, sokszorosán félreértett situációt éltet (*Egy esküvő*). Van olyan darabja is a könyvnek, ami úgy tűnik, inkább csak összekötő láncszeműl, magyarázatul szolgál két novella között, önmagában bizony alig-alig megállva (*Levél*). Máskor pedig éppen csak háttérül szolgál a már-már kisregénnyé duzzadó elbeszélés sötét alaptónusa valamiféle lírai kópétörténet számára, ami végül már nem is több holmi túlságosan hosszúra nyúló laza anekdotafüzérnél (*Fabulya feleségei*). Természetesen ezekben a munkákban is meg-megcsillan Mándy nagyszerű atmoszférateremtő képessége, az a különös tehetsége, amivel gyors, rövid vágásokkal helyzeteket sűrít, jellemeket villant fel, amivel semmibe vesz, párhuzamos monológokba fulladó dialógusait fűzi, ez azonban nem segít a válogatás egyenetlenségén.

Mégis maradandó élményt nyújt az *Előadók, társszerzők*. Legsikerültebb darabjainak bizonytalan, igazságtalan világa, kilátástalan helyzeteiben vergődő szorongó hősei szánalomteli megértést ébresztenek az olvasóban a könyvvel hónapok alatt kiszolgáltattottan botladozók iránt. (*Magvető Könyvkiadó 1970.*)

RITTER GÁBOR

BOR AMBRUS: GENEZÁRET

„Egy pillanatig kivédhetetlen volt a gondolat” — mondja az író. Az idézett mondat a maga helyén aláhúzott lezárás, refrén; ide mottóul kínálkozik.

Minek ordít egy elhanyagolt külsejű nő a kórház vaskerítésére kapaszkodva olyan velőtrázó kétségbeeséssel? Az is lehet, hogy társadalmilag kizárt, jogtalan el mellette, miért hagyják ott „a kórház kerítésének tövében eszméletlenül... üvöl-